

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Факультет української філології
Кафедра української мови

Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри

Матеріали Міжнародної наукової конференції

5–6 листопада 2009 року

Кривий Ріг
«Видавничий дім»
2009

середину мене. *Ти* кидаєш у *моє* серце, як до власного сховку, *свої* страждання і *свої* болі, розбиті надії і *свою* розпач. *Свою* жорстокість, і звирячі інстинкти. *Весь* жах, *весь* бруд *свого* існування. *Яке тобі* діло, що *ти мене* мучиш? *Ти* хочеш бути *моїм* паном, хочеш взяти мене... *мої* руки, *мій* розум, *мою* волю і *моє* серце... *Ти* хочеш виссать мене, всю *мою* кров, як *той* вампір. *І ти* се робиш. *Я* живу не так, як хочу, а як *ти мені* кажеш в *твоїх* незліченних «треба», у безконечних «мусиш» [4, 297–298].

Тут займенники створюють певний наростаючий ряд, що проходить через контекст, виступають підсилювально-увиразнюючим засобом, передають суб'єктивне сприйняття героєм оточуючого світу: особові займенники *я – ти*, а також відповідні присвійні займенники *мій, твій, свій* формують опозицію, що лежить в основі основного конфлікту твору – конфлікту між «Я» ліричного героя і соціумом, який уособлює концепт *людина* (останній у наведеному мінітексті позначений займенниками *ти, твій, свій*). Ліричний герой зі своїм опонентом «на ти», значить, конфлікт особливо загострений, світовідчуття героя набувають максимальної напруги.

Отже, можемо зробити висновки, що М. Коцюбинський вдається до різноманітних засобів суб'єктивації. Важливу стилістичну роль виконують лексико-граматичні групи слів на позначення зорових картин, запахових відчуттів, звукових образів та смакових відчуттів. Ці слова на позначення перцептивних відчуттів мають широкий діапазон емоційних оцінок – від позитивних до яскраво негативних – залежно від контекстуального оточення. Досить активною категорією щодо суб'єктивації оповіді є особові займенники, за допомогою яких можуть творитися оригінальні стилістичні побудови, досягатися найрізноманітніші виражальні ефекти.

Література

1. Бахтин М. М. Проблема автора / М. М. Бахтин // Вопросы философии. – 1977. – С. 151-153.
2. Виноградов В. В. О теории художественной речи / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Высшая школа, 1971. – 320 с.
3. Корман Б. О. Изучение текста художественного произведения / Б. О. Корман. – М., 1972. – С. 8-10.
4. Коцюбинський М. М. Твори: у 7 т. / Михайло Михайлович Коцюбинський. – К.: Наукова думка, 1974. – Т. 2. – 381 с.

УДК 811.161.2'367

В. А. Городецька

ЗМІНА ФОРМИ ПРЕДИКАТА В ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕННЯХ ПРИ ПЕРЕКЛАДАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ РОСІЙСЬКОЮ

Городецька В. А. Зміна форми предиката в односкладних реченнях при перекладах з української мови російською.

Статтю присвячено актуальній проблемі дослідження синтаксичної системи мови на рівні односкладних речень. Специфіка кожної мови особливо виявляється при перекладі. Автор аналізує ситуації зміни форми предиката, а також деформації змісту, спричинені структурними модифікаціями.

Ключові слова: односкладне речення, синтаксичні синоніми, дієслівний клас ОР, прислівниковий клас ОР, інфінітивний клас ОР, іменний клас ОР, партиципний клас ОР, міжмовні модифікації.

Gorodetska V. A. Predicate form change in one-constituent sentences translation from the Ukrainian language into the Russian language.

The article is devoted to the topical problem of syntax system of the language on the level of one-constituent sentences. The author analyzes situations of predicate form change as well as the deformation of content that were motivated by structural modifications.

Key words: one-constituent sentences, syntactic synonyms, verbal sentences, adverbial sentences, infinitive sentences, noun sentences, predicate form change, interlanguage modifications.

При аналізі українсько-російських мовних паралелей виникає нагальна потреба з'ясувати особливості синтаксичної синоніміки односкладних речень. У більшості випадків у процесі перекладу художніх текстів зберігається структура вживаних в оригіналі конструкцій, однак спостерігаються і певні паралелі, у яких зафіксовано зміну структури речення. Під час перекладу може відбуватися зміна форми предиката через те, що в системі односкладних синтаксичних конструкцій існують структури, які становлять своєрідність кожної з мов. І якщо в українському тексті вживається речення, яке не відповідає нормам російської граматики, то перекладачі роблять спроби знайти можливість відтворити зміст граматичними засобами російської мови. Відповідно змінюється граматична форма предикативного центру, а іноді відбувається і деформація змісту речення. Насамперед це стосується речень партиципного класу, в яких стрижневий компонент виражений віддієприкметниковими формами на *-но*, *-то* і які є специфічними саме для синтаксичної системи української мови. Найчастіше такі речення перекладаються односкладними дієслівними конструкціями. Наприклад: 1) *Невже літописець був так засліплений, що не побачив нічого, а чи так дорого йому заплачено за приховування істини, бо комусь надто залежало на тім, аби ввести в оману нащадків?* [7, 31-32] – *Неужто летописець был так ослеплен, что не увидел ничего, или же так дорого ему заплатили за сокрытие истины, ибо кто-то очень заботился о том, чтобы ввести потомков в заблуждение?* [8, 45]; 2) *Приготовлено човни, встелено килимами, завітчано, на одних посаджено збройний почет, на другі – імператорських шпільманів для зведення гостей* [7, 83] – *Приготовили лодки, устлали коврами, украсили, как надлежит: на одни посадили вооруженную свиту, на другие – императорских шпильманов для вселения гостей* [8, 96]; 3) *Працював той чоловік, як шалений, і прозвано його робітником святого Петра, і єпископ радив усім брати його за взірць* [7, 67] – *Работал тот человек как бешеный, и прозвали его работником святого Петра, а епископ всем советовал брать его за образец трудолюбия и смирения* [8, 68]; 4) *Нікому не заборонено писати* [1, 12] – *Никому не возбраняется писать* [2, 15].

Односкладні речення партиципного класу можуть замінюватися двоскладними конструкціями. Наприклад: 1) *Далі, залежно від того, кому призначалося послання, пропонувано підкоритися, або ж обіцяно мир, або ж вимога миру* [9, 91] – *Далее, в зависимости от того, кому*

предназначалось послание, предлагалось подчиниться, или **обещан мир**, или **требование** мира [10, 99]; 2) Невдячним, щоправда, було те завдання, тяжко було читати, але він читав, першим випивав неминучу чашу гіркоти: «Після упертих боїв **здано**... Після жорстоких боїв **залишено**... [3, 67] – Неблагодарным, правда, было то задание, тяжело было читать: «После жестоких боев **сданы**... После жестоких боев **оставлен**...» [4, 69].

Односкладні конструкції дієслівного класу української мови при перекладі можуть: I) зберігати свій клас, але при цьому в російському аналозі змінюється форма стрижневого дієслова: 1) Бо **прокинешся** серед снігів – умреш від тиші й таємничості [7, 17] – Ну-ка **проснись** среди снегов – умрешь от тишины и таинственности [8, 30]; 2) ... хутра такі тишині, що не **продмеш**... [7, 40] – ... меха столь пышные, что дунь – **не шелохнутя**... [8, 54]; 3) Тимофій – правдивий чоловік! – **залунало** навколо... [11, 57] – Тимофій – правдивый человек! – **загудели** вокруг [12, 34]; 4) Слухачів йому ніколи **не бракувало** [7, 85] – В слушателях у него никогда **не было недостатка** [8, 89]; 5) Що ж, Денисе Івановичу, раз мати на світ породила, – поїхали. Хоч почуємо, яким вітром тепер **дихають** у Совдепії [11, 138] – Что ж, двум смертям не бывает, поедем. Хоть почувем, каким теперь ветром **несет** из Совдепии [12, 99]; II) замінюватися односкладною конструкцією прислівникового класу: 1) Може, й цьому каменеві **болить** [1, 25] – Может, и этому камню **больно** [2, 29]; 2) ...кількох літ, проведених в абатстві, й **не помічалось** на ній... [7, 73] – ... годов, проведенных в аббатстве, **незаметно** на ней... [8, 76]; III) замінюються односкладними конструкціями партиципного класу: А цьому ось, ледь живому, **судилося опинитися** тут, поблизу Вузлової на обшурованім вітрами хутіріці, що кимось колись був названий Синій Гай [5, 275] – А этому, чуть живому, **суждено было сказаться** здесь, вблизи Узловой на исхлестаном ветрами хуторке, кем-то когда-то названном Синим Гаєм [6, 7].

Односкладні речення прислівникового класу в українській мові замінюються дієслівним класом: 1) **Дошкульно**, – схвалює Кочубей [5, 275] – Хлестко **получается**, – одобряет Кочубей [6, 8]; 2) Адже світ, хоч і дивний, але таємничий, і на це **немає ради** [7, 17] – Ведь мир, хотя и удивительный, но таинственный, и с этим **ничего не поделаешь** [8, 30]; 3) Воно б уже і спати пора, та хіба **можна заснути** в таку ніч? [11, 67] – Вроде бы уже и спать пора, да разве **заснешь** в такую ночь? [12, 41]; 4) Хіба це козацьке діло – пити бабське питво? Нам оковиту **треба** [11, 111] – Козацкое ли дело пить это бабье зелье? Нам горькую **подавай** [12, 13].

Односкладні речення української мови при перекладі змінюють інфінітивний центр прислівниковим, наприклад: **Ще й не знати**, де більше скарбів [7, 85] – **Еще неизвестно**, где больше сокровищ [8, 61].

Іменний клас односкладних конструкцій української мови при перекладі також підлягає зміні. Іменник у формі називного відмінка

замінюється: 1) прислівником: *І така досада хлопчикові, що він не побачив весни, аж плакати хочеться* [13, 154] – *І так досадно мальчику, що он не увидел весны, прямо плакать хочется* [14, 141]; *Мала втіха* [9, 45] – *Мало радости* [10, 40]; 2) інфінітивом: *Ось де помста* [7,48] – *Так и мстить* [8, 45].

Отже, при перекладі односкладних речень спостерігається процес зміни форми предиката. Серед основних закономірностей процесу, супроводжуваного переходом односкладних синтаксичних конструкцій з одного структурного класу в інший, зазначено такі випадки: 1) конструкції партиципного класу замінюються односкладними структурами дієслівного класу; 2) речення дієслівного класу замінюються реченнями прислівникового, партиципного та дієслівного класів; 3) речення прислівникового класу замінюються реченнями дієслівного класу; 4) конструкції інфінітивного класу замінюються односкладними структурами дієслівного й прислівникового класів; 5) речення іменного класу замінюються реченнями прислівникового й інфінітивного класів.

Аналізуючи міжмовні модифікації односкладних синтаксичних конструкцій, ми тим самим маємо можливість більш повно й глибоко вивчити структуру мовних одиниць споріднених мов, якими є російська й українська мови, заглибитися в культуру іншого народу, уникнути неминучої обмеженості, яка природно присутня при оволодінні тільки однією мовою.

Література

1. Гончар О. Т. Бригантину: Повесть / О. Т. Гончар. – Симферополь: Таврія, 1981. – 416 с.
2. Гончар О. Т. Бригантину: Повесть / О. Т. Гончар. – М.: Сов. писатель, 1976. – 263 с.
3. Гончар О. Т. Людина і зброя: Роман / О. Т. Гончар. – Дніпропетровськ: Промінь, 1989. – 321 с.
4. Гончар О. Т. Произведения: в 2 кн.: Кн. 2: Человек и оружие: Роман / О. Т. Гончар. – М.: Худ. литература, 1990. – 312 с.
5. Гончар О. Т. Твори: у 7 т. : Т. 7: Собор: Роман. Твоя зоря: Роман / О. Т. Гончар. – К.: Дніпро, 1987. – 655 с.
6. Гончар О. Т. Твоя зоря: Роман / О. Т. Гончар. – К.: Дніпро, 1977. – 399 с.
7. Загребельний П. А. Євпраксія: Роман / П. А. Загребельний. – К.: Дніпро, 1987. – 320 с.
8. Загребельний П. А. Евпраксия. Львиное сердце: Романи / П. А. Загребельный. – М.: Худ. литература, 1984. – 688 с.
9. Загребельний П. А. Роксолана: Роман / П. А. Загребельний. – К.: Дніпро, 1979. – 190 с.
10. Загребельный П. А. Роксолана: Роман / П. А. Загребельный. – Кишинев: Лит. артистикз, 1984. – 200 с.
11. Стельмах М. П. Кров людська – не водиця: Роман / М. П. Стельмах. – К.: Дніпро, 1992. – 376 с.
12. Стельмах М. П. Кровь людская – не водица / М. П. Стельмах. – К.: Дніпро, 1980. – 288 с.
13. Стельмах М. П. Гуси-лебеди летят... Щедрый вечер: Повісті / М. П. Стельмах. – К.: Рад. школа, 1984. – 272 с.
14. Стельмах М. П. Гуси-лебеди летят... Щедрый вечер / М. П. Стельмах. – М.: Худ. литература, 1980. – 255 с.